

УДК 346.2

ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ У СФЕРІ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Шмігач О.М.

Київський університет права
Національної академії наук України

У статті розглядаються питання державної підтримки суб'єктів малого та середнього підприємництва в країнах Європейського Союзу. Викладено основні цілі та принципи підтримки малого бізнесу в розвинених країнах, наведено основні механізми, спрямовані на розвиток малого і середнього бізнесу в Європі. На основі матеріалів досліджень наведено особливості розвитку малого бізнесу в Україні. Визначено наслідки впливу євроінтеграційних процесів на розвиток малого та середнього підприємництва в Україні.

Ключові слова: підприємницька діяльність, євроінтеграція, малий і середній бізнес, інституціональна інфраструктура підприємництва, М-тест.

Постановка проблеми. Однією з умов динамічного розвитку економіки будь-якої держави є розвиток сприятливого інвестиційного клімату. Такий клімат сприяє активній діяльності інвесторів усередині країни, стимулює приплив капіталу, кількість нових підприємств і робочих місць в економіці, впливає на зростання числа малих і середніх підприємств (далі – МСП). Сектор МСП характеризується високим рівнем динамічності, гнучкості, інноваційної активності, здатністю до швидкого створення нових виробництв і, відповідно, нових робочих місць.

Сьогодні економіка розвинених країн базується на малому та середньому бізнесі. Зокрема, у країнах ЄС на їхню частку в середньому доводиться 63–67% ВВП. На малих підприємствах зайнята значна кількість працездатного населення: 72% у середньому у країнах ЄС [10, с. 5]. Абсолютним рекордсменом у ЄС є Данія, де цей показник сягає 80 відсотків. В Україні в 2015 році частка малого бізнесу у ВВП становила лише 15%.

За даними Державної служби статистики в Україні у 2016 році в Україні було зареєстровано 14,9 тис. середніх підприємств та 291,12 тис. малих підприємств. Разом з тим, у 2016 році спостерігалась негативна тенденція щодо припинення діяльності малих підприємств. Так, у порівнянні з попереднім 2015 роком у 2016 році їх кількість зменшилась на 36 696 [12]. Для порівняння, у 2015 р. у Польщі зафіксовано 1 млн 905 тис. малих підприємств, тобто таких, які працювали до 9 осіб [13]. В ФРН нараховується приблизно 3, 5 млн. малих підприємств. В цілому в Італії діє приблизно 4,5 млн. малих і середніх підприємств, на яких працюють близько 13 млн. чоловік (приблизно 80% всієї робочої сили) [8, с. 258].

Законом України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні» внесені зміни до Господарського кодексу України, чим дано наступне визначення МСП (таблиця 1 нижче), що в цілому відповідає законодавству ЄС. Разом з тим, підприємства, які мають сукупний дохід більший за 50 млн. євро/рік, але менше 250 працівників, або навпаки, в ЄС вважаються великими компаніями, а в Україні відносяться до категорії середніх.

Таким чином, критерії та їх значення в Україні та країнах ЄС практично співпадають, що є свідченням європейського вектора України на

узгодження українського законодавства та законодавства ЄС.

Таблиця 1

	Мікропідприємство	Мале	Середнє	Велике
Кількість працівників	≤ 10 осіб	≤ 50 осіб	Компанії, що за своїми ознаками не можуть бути класифіковані як малі або великі підприємства	≥ 250 осіб
Річний дохід	≤ 2 млн. євро	≤ 10 млн. євро		≥ 50 млн. євро

Мале підприємство в Європі стимулює розвиток конкуренції, що змушує великі компанії впроваджувати нові технології і підвищувати ефективність виробництва. Результативність всієї економіки ЄС безпосередньо залежить від успішного функціонування малого та середнього бізнесу. Тому в рамках Євросоюзу здійснюється політика підтримки малого підприємництва, головною метою якої – збалансування інтересів держави і бізнесу, забезпечення оптимальних умов для здійснення підприємницької діяльності, зростання конкурентоздатності сектору МСП. У країнах – членах Європейського союзу сектор малого підприємництва, активно підтримуваний владою, успішно функціонує в таких сферах економіки, як торгівля, будівництво, надання послуг.

Ми вважаємо, що малий бізнес в правовому полі України сьогодні просто розчинився серед усіх великих суб'єктів господарської діяльності, тому він і працює на виживання, а не на розвиток і зростання до рівня середнього.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемі євроінтеграційних процесів у сфері підприємницької діяльності в Україні присвятили свої праці такі дослідники, як І.Ю. Анацька, Д.А. Антонюк, І.С. Біла, С.В. Громенкова, Т.І. Кужда, Н.М. Салатюк, О.А. Сороківська, В.В. Турчак та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Однак, зважаючи на те, що імplementована Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом вступила в юридичну силу з 1 вересня 2017 року, станом на сьогодні ще існує низка невирішених проблемних питань, що стосуються євроінтеграційних процесів, зокрема в секторі розвитку підприємництва.

Метою статті є дослідження євроінтеграційних процесів у сфері підприємницької діяльності в Україні.

Виклад основного матеріалу. Для здійснення державної політики в сфері підтримки малого і середнього підприємництва в Європі застосовується орієнтоване на це питання законодавство; реалізується система державних програм фінансового, технологічного, зовнішньоекономічного, інформаційного, консультаційного, кадрового сприяння малим підприємствам з використанням централізованих джерел і особливих схем фінансування. Протекціоністська державна політика щодо суб'єктів МСП, спрямована на вирівнювання становища малих підприємств на ринку в порівнянні з більш великими, компенсація (в тому числі за рахунок держави) несприятливих умов виходу на монополізовані ринки і полегшення доступу до фінансово-кредитних ресурсів, участь у державних і місцевих замовленнях, усунення зайвих адміністративних бар'єрів в процесі реєстрації та ліцензування зовнішньоекономічної діяльності, обліку та звітності суб'єктів МП – ці заходи в країнах з розвинутою ринковою економікою розглядаються як найважливіші напрямки підтримки та розвитку стійкого і конкурентоздатного сектору малого та середнього підприємництва.

Державна підтримка бізнесу в Україні здійснюється на підставі Закону України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні» [1]. В Законі чітко зазначено, що з метою створення сприятливих організаційних та економічних умов для розвитку підприємництва держава повинна надати належну підтримку. Але на даному етапі розвитку підприємництва є значні проблеми. Так, як слушно зауважує І.Ю. Анацька, внаслідок кризи в банків виникла проблема ліквідності, що спричинила зростання відсоткових ставок. Високі відсоткові ставки за кредит, обов'язкова вимога застави, вартість якої значно перевищує суму кредиту, практично унеможливають доступність кредитних ресурсів для тих суб'єктів малого підприємництва, які започатковують свою справу [3]. Т.І. Кужда, О.А. Сороківська серед причин, що гальмують розвиток малого та середнього бізнесу в Україні виділяють: недосконалість законодавчої бази як з питань розвитку малого підприємництва, так і підприємництва в цілому; високі податки, що змушують деяких суб'єктів малого та середнього підприємництва йти в тіньову економіку; недостатня державна фінансова-кредитна та майнова підтримка малих підприємств; відсутність дієвого механізму реалізації державної політики щодо підтримки малого бізнесу; обмеженість інформаційного та консультативного забезпечення; недосконалість системи підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів для підприємницької діяльності; відсутність стимулів для інвестицій [7]. Окрім того, однією з проблем, що негативно впливає на розвиток підприємництва є прийняття рішень владними органами та органами самоврядування, що впливають на діяльність суб'єктів господарювання, без залучення їх до обговорення та прийняття таких рішень, тобто без вивчення проблеми зсередини. Подібних проблем існує в Україні ціла низка.

Активізація євроінтеграційних процесів в Україні дозволяє здійснювати пошук ефектив-

них шляхів стимулювання та підтримки розвитку малого та середнього бізнесу на основі вивчення та запровадження досвіду європейських країн. Мета євроінтеграційних процесів полягає в налагодженні тісного співробітництва європейських держав та України соціально-економічній сфері. Якщо в країнах Європейського Союзу на 1000 чоловік припадає 42 підприємства, а частка зайнятих в сфері малого бізнесу складає приблизно 75% працездатного населення, то в Україні ці показники значно нижчі: на 1000 населення припадає лише 3,5 підприємства та, відповідно, лише приблизно 11% працездатного населення.

У різних країнах ЄС існують істотні відмінності в принципах і методах підтримки малого та середнього підприємництва. При цьому в одних країнах вважають, що для розвитку підприємництва необхідно покращувати економічне середовище шляхом дерегуляції і лібералізації діяльності суб'єктів МСП, розширення приватизації, реформування податкової системи і законодавства про конкуренцію. В інших дотримуються думки, що розробка цільових програм і більш досконалі схеми фінансування поряд з прогресивними заходами підтримки МСП шляхом безпосередніх субсидій, дотаційних позик або податкових пільг дозволять прискорити економічний розвиток, збільшити зайнятість і забезпечити конкурентоспроможність.

Для стимулювання розвитку малого бізнесу в ЄС були розроблені нові юридичні моделі (Європейська акціонерна компанія, Європейський пул економічних інтересів), які дозволяють малим підприємствам з різних країн, що вступають в ділові відносини, ефективно вирішувати проблеми розбіжностей правових систем різних держав. Фінансування заходів з підтримки малого бізнесу здійснюється зі структурних фондів Євросоюзу, таких як Фонд регіонального розвитку, Соціальний фонд. До кризових умов малий бізнес в Європі адаптувався найбільш ефективно, маючи можливість маневрувати на ринку. Малі підприємства досить оперативно стали займати ніші, нецікаві великим підприємствам, що певною мірою допомагає європейським країнам долати стагнаційні явища в економічній сфері [9]. Таким чином, ті сектори економіки, в яких переважають суб'єкти малого та середнього підприємництва, показують себе найбільш стійкими до кризових явищ.

Важливими напрямками ефективної діяльності малого та середнього бізнесу в Республіці Польща стала державна підтримка стимулювання та розвитку малого бізнесу. Хотілося б відзначити, що в доповіді «Глобальна конкурентоспроможність 2015–2016», підготовленому експертами Світового економічного форуму, і яка охоплювала 140 країн, Польща зайняла 41 місце [15]. В свою чергу, Україна, рік тому піднялася на вісім позицій в Індексі глобальної конкурентоспроможності, в 2015–2016 втратила три позиції в рейтингу і посіла 79 місце. Польща і Україна мали приблизно однакові стартові позиції на початку трансформаційних перетворень, але на дистанції реформування і перетворення економіки, в тому числі завдяки розвитку малого бізнесу, Польща пішла далеко вперед. Лібералізація економічної діяльності сприяла динамічному розвитку сектору малого і середнього підприємництва (МСП), який

став провідною ланкою господарського комплексу країни. Як зазначає С.В. Громенкова, в процесі приватизації і створення нових підприємств кількість приватних господарюючих суб'єктів зростає з 1,9 мільйона в 1993 році до 3,8 мільйона в 2013-му (96,9 відсотка загальної кількості господарюючих суб'єктів) [6, с. 13]. Підтримка МСП покладається на Агентство розвитку підприємництва (ПАРП), що фінансується як за рахунок бюджетного фінансування, так і за кошти структурних фондів ЄС. На підтримку підприємництва спрямовується приблизно 20 відсотків коштів, що виділяються з фондів ЄС. Особливою формою підтримки підприємництва стало створення бізнес-інкубаторів, головною метою яких є надання організаційної та консультативної допомоги, зокрема молодому бізнесу [5, с. 26]. Варто відзначити, що у Польщі створена гнучка система оподаткування. Так, у більш віддалених та депресивних районах, де створені вільні економічні зони, інвесторам надаються пільги в оподаткуванні (наприклад, 25–35% пільги в оподаткуванні прибутку підприємств).

Цікавим є досвід підтримки підприємництва в Іспанії. Важливе значення відіграють регіональні та галузеві громадські об'єднання підприємців. Разом з тим, в Іспанії функціонує велика кількість суб'єктів, покликаних захищати інтереси підприємців. За підтримки агентств регіонального розвитку в Іспанії були створені технологічні парки, бізнес-інкубатори, промислові полігони, які спрямовані сприяти розвитку підприємництва. Іспанія приділяє значну увагу впровадженню інновацій у розвиток малого підприємництва.

Позитивний досвід європейських держав та їхні сьогоденні успіхи повинні бути надихаючим прикладом в ході реформування сектору МСП в Україні, а також на шляху євроінтеграції нашої країни.

На жаль, ст. 14 Закону України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні» обмежує перелік суб'єктів інфраструктури підтримки підприємства бізнес-центрами, бізнес-інкубаторами, науково-технологічними центрами, центрами трансферу технологій, фондами підтримки малого підприємництва, лізинговими компаніями, консультативними центрами [1], не враховуючи інші компоненти інфраструктури. Як слушно зауважує Д.А. Антонюк, для формування системи сучасної інфраструктури та забезпечення ефективної інтеграції з підприємництвом регіонів країн-членів ЄС необхідне доповнення рамкового Закону «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні», зокрема визначенням інституціональної інфраструктури підприємництва (ІП), виокремленням її регіональної компоненти, типологізацією, забезпечення державної підтримки розвитку ІП та створення нових об'єктів ІП на принципах державно-приватного-партнерства [4].

Аналіз розвитку європейських держав в складі ЄС свідчить про те, що саме по собі членство не створює гарантій економічного розвитку і зростання добробуту, а лише відкриває для цього можливості, які необхідно зуміти використати. Діючи в ЄС інструменти інтеграції дозволяють забезпечити підвищення ефективності господарювання в країнах, а спільні програми

розвитку і структурні фонди підтримують ці процеси. Однак допомога Євросоюзу може бути лише доповненням і стимулом, але не може замінити внутрішніх інтелектуальних та інноваційних зусиль, підприємницької активності в країні, інтенсифікації процесу накопичення національного капіталу.

Перші кроки вже зроблено. Так, за підсумками рейтингу Світового банку «Doing Business – 2016», показники ведення бізнесу в Україні, на сьогодні, порівняно з 2015 роком, суттєво покращилися. Наприклад, у 2016 році Україна займає 30 місце щодо реєстрації підприємств, тоді як у 2015 році лише 70. Світовий банк відзначив покращення в проведенні реформ в Україні у восьми напрямках з десяти, які досліджує Рейтинг умов ведення бізнесу. Більше того, Україна очолила список з десяти держав, що досягли найбільшого прогресу в покращанні умов для ведення бізнесу [14].

У Європейському Союзі застосовується показник адміністративних витрат малого і середнього бізнесу на виконання регуляторного законодавства. З метою забезпечення ефективності державної політики у сфері МСП в рамках відповідних державних програм ЄС закладаються планові показники скорочення таких витрат на конкретне кількісне значення (у відсотках).

Одним з пріоритетів Порядку денного асоціації між Україною та ЄС визначено імплементацію політики щодо малих та середніх підприємств у національне законодавство України, яка ґрунтується на десяти принципах Акта про малий бізнес для Європи (SBA) та передбачає впровадження М-тесту. Так, 15 березня 2016 року набула чинності Постанова КМУ від 16.12.2015 р. № 1151 «Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 11 березня 2004 р. № 308» [2]. Постановою визначено нову методичку обрахування витрат малого бізнесу на виконання державного регулювання, так званий М-тест. Розрахувавши стандартні витрати малого підприємства на виконання тих чи інших регуляторних актів, М-тест обґрунтовує варіанти пом'якшення адміністративного навантаження на бізнес. Такий розрахунок є позитивним моментом сприяння розвитку малого підприємства в Україні. Неухильне впровадження повною мірою засад державної регуляторної політики, встановлення прозорих «правил гри», усунення бар'єрів для ведення бізнесу та заохочення конкуренції – це оновлений шлях розвитку вітчизняного бізнесу.

Загальним принципом державної політики в сфері підтримки малого підприємства у розвинених країнах є створення для нього сприятливого середовища, яке передбачає стабільність політичного курсу держави, зокрема в сфері економічного регулювання, розвитку ринкової інфраструктури, ефективну систему захисту інтелектуальної власності, спрощені адміністративні процедури і т. д. Нормально функціонуючий ринковий механізм здатний самостійно розставити пріоритети, необхідно лише здійснювати його невелику корекцію в рамках політики підтримки і розвитку МСП. Завдяки цьому політика підтримки малого і середнього підприємства в Європейському союзі органічно включається в загальний контекст державного регулювання.

Європейська інтеграція дає українським компаніям кращі можливості для експортної та виробничої діяльності, більш універсальний і правовий простір, а також більшу свободу розвитку трансєвропейського бізнесу. Компанії можуть відкрити для себе нові споживчі ринки.

Висновки і пропозиції. Таким чином, при формуванні державної політики розвитку МСП з метою максимального використання підприємницького потенціалу в Україні, створення умов для зростання малого сектору до наступного рівня – середнього бізнесу, інструменти стимулювання мають бути диференційовані і сфокусовані

ні в першу чергу на мале підприємництво. Саме це покладено в основу європейського принципу «Think first small», який в Україні застосовано лише в регуляторній політиці в рамках М-тесту. На думку автора, євроінтеграція зможе посилити міжнародну конкурентоспроможність України, дасть поштовх до модернізації економіки. Великий європейський ринок зможе змінити країну, закони, інфраструктуру, економіку та бізнес. При цьому слід пам'ятати, що певні ризики матимуть місце й в процесі євроінтеграційних процесів, адже не всі суб'єкти МСП зможуть конкурувати з європейськими.

Список літератури:

1. Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні: Закон України від 22.03.2012 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 3. – Ст. 23.
2. Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 11 березня 2004 р. № 308: Постанова Кабінету Міністрів України від 16 грудня 2015 р. № 1151 // Режим доступу [Електронний ресурс] <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1151-2015-%D0%BF>
3. Анацька І.Ю. Сучасний стан та проблеми розвитку малого бізнесу в Україні / І.Ю. Анацька // – Режим доступу. – Електронний ресурс: http://www.zgia.zp.ua/gazeta/VISNIK_44_60
4. Антонюк Д.А. Стратегічні пріоритети модернізації інституціональної інфраструктури підприємництва регіонів України в процесі європейської інтеграції / Д. А. Антонюк [Електронний ресурс] // Ефективна економіка. – 2015. – № 8. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4451>
5. Біла І.С., Салатюк Н.М. Світовий досвід державного регулювання підприємництва / І.С. Біла, Н.М. Салатюк / Проблеми економіки. – 2014. – С. 26–30.
6. Громенкова С.В. Повышение конкурентоспособности и устойчивый экономический рост: опыт Польши // Economics, management, law: problems of science and practice: Collection of scientific articles. Vol. 1 – Verlag SWG imex GmbH, Nürnberg, Deutschland, 2015. – 268 p. – P. 11–17.
7. Кужда Т.І., Сороківська О.А. Фактори успішного розвитку малого та середнього бізнесу в країнах ЄС та в Україні. Режим доступу. – Електронний ресурс: <http://elartu.tntu.edu.ua/handle/123456789/18588?mode=full>
8. Мурыгина Л.С., Булгакова Л.В. Роль бизнеса в экономике Италии // Современные технологии: актуальные вопросы, достижения и инновации. – 2017. – С. 257–259.
9. Национальный институт системных исследований проблем предпринимательства // Малый бизнес: проблемы и перспективы. URL: http://www.nisse.ru/business/article/article_1536.html
10. Поліщук Г.О. Державна підтримка розвитку малого підприємництва: вітчизняний та зарубіжний досвід // Актуальні проблеми державного управління. – 2017. – № 1(51). – С. 2–9.
11. Развитие малого и среднего предпринимательства. Сравнительный анализ. Июнь, 2013. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.mspbank.ru/files/analytical_center/analytical_reports/researches/analiz-may-2013.pdf
12. Сайт Державної служби статистики України. Кількість підприємств за видами економічної діяльності з розподілом на великі, середні, малі та мікропідприємства у 2016 році. [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
13. У Польщі майже 2 млн малих фірм. Найкращі заробітки – у сфері інформації та комунікації. Джерело: www.kurier.pap.pl
14. Doing Business 2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://russian.doingbusiness.org/data/exploreconomies/ukraine> – 2016.
15. The World Economic Forum. Report 2015–2016 // www.reports.weforum.org/global-competitiveness-report-2015-2016/economies/#economy=UKR

Шмигач О.Н.

Киевский университет права
Национальной академии наук Украины

ЕВРОИНТЕГРАЦИОННЫЕ ПРОЦЕССЫ В СФЕРЕ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В УКРАИНЕ

Аннотация

В статье рассматриваются вопросы государственной поддержки субъектов малого и среднего предпринимательства в странах Европейского Союза. Изложены основные цели и принципы поддержки малого бизнеса в развитых странах, приведены основные механизмы, направленные на развитие малого и среднего бизнеса в Европе. Основываясь на материалах исследований, приведены особенности развития малого бизнеса в Украине. Определены последствия влияния евроинтеграционных процессов на развитие малого и среднего предпринимательства в Украине.

Ключевые слова: предпринимательская деятельность, евроинтеграция, малый и средний бизнес, институциональная инфраструктура предпринимательства, М-тест.

Shmigach O.N.

Kyiv University of Law of Ukraine
National Academy of Sciences of Ukraine

EURO-INTEGRATION PROCESSES IN BUSINESS SPHERE IN UKRAINE

Summary

The article deals with the issues of state support to small and medium enterprises in the countries of the European Union. The main goals and principles of support of small business in the developed countries are outlined, the main mechanisms, directed on development of small and average business in Europe are presented. Based on research materials, features of small business development in Ukraine are presented. The consequences of the influence of European integration processes on the development of small and medium enterprises in Ukraine are determined.

Keywords: entrepreneurial activity, eurointegration, small and medium business, institutional infrastructure of entrepreneurship, M-test.